

KOPRSKE BESEDE V ROKOPISU ANTEA GRAVISIJA IZ LETA 1881: IZRAZI OD A DO D

SUZANA TODOROVIĆ
LORENA LAZARIĆ

Pedagoška fakulteta
Univerza na Primorskem
Cankarjeva 5, SI – 6000 Koper
suzana.todorovic@upr.si

UDK: 821.163.6'282 Gravisi, A. "1881"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 6. 5. 2021.
Prihvaćen za tisak: 5. 10. 2021.

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Zagrebačka 30, HR – 52100 Pula
llazaric@unipu.hr

V prispevku se posvečamo izbranim izrazom (od *A* do *D*), ki jih je zapisal Koprčan Anteo Gravisi leta 1881. Narečni slovarček, ki ga sestavlja skupno 100 pojmov, je razdeljen na tri razdelke oz. stolpce – v prvem so zapisani izrazi, ki jih je ob koncu 19. stoletja uporabljal nižji sloj Koprčanov, sledijo besede, ki so jih uporabljali premožnejši meščani in intelektualci, v tretjem stolpcu pa avtor beleži knjižnoitalijanske ustreznice. Zanimalo nas je, katere od zapisanih besed so se ohranile v stoletju, ki je sledilo zapisu. Pri analizi smo se oprli na razpoložljivo narečjeslovno gradivo, zapisano v Kopru med letoma 1900 in 2020. Obravnavane izraze primerjamo z besedjem, ki ga poznajo istrskobeneško govoreči Istrani v sosednjih mestih Izola in Piran in jih povezujemo z njihovim zadnjim virom, opirajoč se na relevantno jezikoslovno literaturo.

KLJUČNE BESEDE:

istrskobeneško narečje, koprski narečni govor, narečni slovar, ohranjanje izrazov, rokopis iz 19. stoletja

1. UVOD

Koper je istrsko mesto, kjer domačini romanskega porekla ohranjajo istrskobeneško narečje, ki ga je sem prinesla Beneška republika. Pred prihodom Benečanov so ob morju poseljeni Istrani govorili istrsko romanščino, ki je edini avtohtoni istrski romanski idiom, saj se je razvil iz govorne istrske latinščine.¹ Sčasoma so ga venetizirani prebivalci nadomestili z (istro)beneščino, ki je v nadaljnjih stoletjih postala materinščina in jezik identifikacije večine tu živčih Italijanov. V slovenskem delu Istre domačini slovanskih korenin, ki bivajo v zaledju mest Koper, Izola in Piran, vsaj od 7. stoletja dalje ohranjajo slovanski idiom, ki pozna šavrinsko in rižansko različico.

Do konca druge svetovne vojne je bilo istrskobeneško narečje glavni istrski sporazumevalni jezik; mestno prebivalstvo se v komunikaciji s podeželani, ki so v mestih prodajali kmečke pridelke in kupovali najnujnejše potrebščine, ni prilagajalo, zato so bili večnima enojezični – le redki med njimi so govorili tudi knjižno italijanščino, značilno za posamezna obdobja:

A Pirano si parlava solo in dialetto, in istroveneto. Alcuni signori, come ad esempio gli avvocati e il signor de Castro parlavano anche l'italiano, perché viaggiavano spesso. Loro conoscevano anche la variante più generale dell'istroveneto. Quei pochi istriani dell'interno (sloveni e croati) che si trasferivano a Pirano fino agli inizi del 20. secolo si italianizzavano quasi subito e venivano assimilati, perché il dialetto istroveneto era la lingua comune di tutti gli istriani (Todorović 2019: 21–22).

V prevodu:

V Piranu se je govorilo samo v narečju, v istrskobeneškem. Nekateri gospodje, kot na primer odvetniki in gospod de Castro, so govorili tudi italijansko, ker so pogosto potovali. Poznali so tudi splošnejšo različico istrobeneščine. Tistih nekaj Istranov iz notranjosti (Slovencev in Hrvatov), ki so se priselili v Piran do začetka 20. stoletja, se je kmalu italijaniziralo in so se takoj asimilirali, saj je bila istrobeneščina skupen jezik vseh Istranov.

Po drugi svetovni vojni sta se drastično spremenili družbena in demografska podoba istrskih mest, na ker je vplivalo množično izseljevanje mestnega italijanskega prebi-

¹ Prim. Filipi 1988.

valstva in načrtno priseljevanje prebivalcev iz različnih slovenskih regij ter drugih republik nekdanje Jugoslavije. V mestih je nova oblast vzpostavila slovenščino kot uradni jezik, ob njej pa so lahko Italijani uradno govorili tudi italijanščino. Z odhodom večine romansko govorečega prebivalstva je istrskobeneško narečje izgubilo znaten delež svojih govorcev, a ob vplivu pogovarjalne in knjižne slovenščine, predvsem pa standardne italijanščine, še ohranja vlogo jezika komunikacije večine tu živečih pripadnikov italijanske narodne skupnosti. Kot materni jezik ga govorijo namreč nekateri prebivalci Kopra, Izole, Pirana, Strunjana, Sečovelj, Bertokov, Hrvatinov ipd., ki se v njem pogovarjajo tudi v neformalnih govornih položajih.

V nekaterih preteklih raziskavah (gl. Todorović 2019) smo izpostavili, da mlajši govorci opuščajo nekatere jezikovne posebnosti posameznih različkov. Te slišimo predvsem iz ust starejših govorcev, pri katerih opazamo ohranjanje značilnih nedoločnikov, na primer v Kopru in Izoli *lavo'rar*, v Piranu *lavo'ra*; v Kopru *'bever*, v Izoli *'beve*, v Piranu *'bevi*, v Strunjanu *'bevi*, in pripon (iz lat. *-arium*), na primer v Piranu *šarje'žaro*, v Kopru *šarje'žar*, v Izoli *šare'žer*, v Hrvatinih *šarje'žer*, v Bertokih *carje'žer* idr. (Todorović 2019: 98).

Do sredine prejšnjega stoletja so Koprčani še ohranjali pristne narečne izraze in posebnosti koprške istrobeneščine, ki pa je bila še v začetku istega stoletja razslojena in zato raznovrstna. Različni mestni sloji (Todorović 2016: 44–45) so namreč uporabljali nekoliko drugačno narečje, ki se je razlikovalo predvsem na glasoslovni in leksikalni ravni, in sicer v skladu s posameznimi življenjskimi stili. V mestu so namreč živeli nižji sloji Koprčanov (istr. ben. *kavre'žani* in *kavere'žani*), ki so ga sestavljali koprski kmetje ali *paolani*, ki so se vsak dan odpravljali obdelovat zemljo v okolico Kopra in se zvečer vračali v mesto, *cortivani*, ki so narečje ohranjali v neposrednem zaledju mesta, ribiči in drugi revnejši prebivalci ter premožnejši sloj meščanov, ki je v svoj jezik vnašal jezikovne prvine, ki so odražale specifični način življenja.

Raznovrstnost koprškega narečnega govora so prikazovali nekateri tedanji učenjaki in meščani, npr. Pio Babauder (1928), Francesco Babudri (1910–1911), predvsem pa Anteo Gravisi, ki je na poseben dokument ob rokopisu svojega romana iz leta 1881 *Anticaglie: Santo Apollinare di Gasello presso Capodistria* (Starine: Sveti Apolinar iz Gažela pri Kopru) za 100 izbranih pojmov zapisal narečne različice višjega in nižjega sloja Koprčanov s pripadajočim knjižnoitalijanskim izrazom. V tri stolpce je tako razvrstil besede, ki so bile značilne za preproste Koprčane, t. i. “voci usate dal popolano”, izraze, ki jih je uporabljala koprška mestna gospoda, t. i. “voci usate dalla classe civile” in (v zadnjem stolpcu) ustreznic v zborni italijanščini, t. i. “*lingua purgata*” (Todorović 2016: 43).

Gravisi je narečne izraze razvrstil po abecednem vrstnem redu, v pričujočem prispevku predstavljamo izraze od *a* do *d*.

2. METODOLOGIJA

Narečne izraze, ki jih je A. Gravisi slišal v Kopru ob koncu 19. stoletja, smo poiskali v razpoložljivi literaturi iz tedanjega obdobja. Oprli smo se na pesniško zbirko Tina (Valentina) Gavarda, koprskega narečnega pesnika, ki je leta 1912 izdal pesniško zbirko *Fora del semenà (Izven ustaljenih poti)*, v kateri z izrazito nekonformistično držo predstavlja osebnosti in pripetljaje svojega mesta. T. Gavardo² je pisal tudi ljubeče, čustvene ter melanholično in nostalgično obarvane verze. V nekaterih drugih poveljuje beneški značaj svojega rodnega mesta in Istre nasploh. Take pesmi je pisal pod različnimi psevdonimi, najbolj znan je Tita Bidoli. Zudič Antonič (2014: 232) izpostavlja, da je "Gavardov narečni jezik je sproščen, radoživ in barvit, pesnik pa izmenjuje 'nizki' oziroma ljudski register, s katerim na komičen način upodablja pripetljaje preprostih Koprčanov, z 'visokim' registrom, ki ustreza govorici meščanskega sloja in je primeren za obdelavo resnih, čustvenih, intimističnih motivov".

Obstoj oz. ohranjanje izrazov, ki jih v svojem slovarčku beleži A. Gravisi, smo iskali tudi v knjigi Koprčana F. Semija *El parlar s'ceto e neto de Capodistria: testi antichi e moderni* (1983), v katerem zapisuje kratke dialoge oz. pogovore, ki jih je v svojem mestu skrbno beležil med letoma 1926 in 1981. Ob besedila avtor dosledno zapisuje tudi leto zapisa, kar nam je omogočilo natančno spremljanje ohranjanja ali spreminjanja obravnavanih izrazov. F. Semi v knjigi prilaga tudi narečni slovarček in narečna besedila oz. pisma Gravisijevega in Gavardovega sodobnika in someščana Antonia Deponteja, ki si je konec 19. in v začetku 20. stoletja v narečju dopisoval s prijateljem Vittorinom Coceverjem in svojo nečakinjo.

Ohranjanje ali opuščanje obravnavanih koprskih izrazov v desetletjih, ki so sledila Gavardovem zapisu, smo preverili v slovarju G. Manzinija in L. Rocchija *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria* (1995), njihovo razširjenost pa smo iskali tudi v izolskem slovarju A. Vascotta (1987) *Voci della parlata isolana nella prima metà di questo Secolo* z narečnimi izrazi, ki so jih Izolani uporabljali do sredine 20. stoletja, v slovarju *Dizionario del dialetto Isolano: raccolta di parole e modi di dire della parlata isolana di ieri, di oggi e, forse, di domani*, ki ga je objavil Silvano Sau leta 2009, in v slovarju piranske istrobeneščine *Le perle del nostro dialetto* (2012), v katerem O. Lusa in M. Bonifacio zapisujeta pretežno že opuščene piranske izraze, ki so jih Pirančani uporabljali do približno 80-ih let prejšnjega stoletja.

Ohranjanje izrazov v današnjem času smo preverili v narečnem korpusu, ki smo ga pridobili med dialektološkimi raziskavami v Kopru, Izoli in Piranu leta 2015 (gl. Todorović

² Gavardo se je rodil v Kopru leta 1891 in pri triindvajsetih letih umrl za tifusom.

2016) in leta 2020 (Todorović – gradivo 2020). Izraze smo nazadnje povezali z benečanskimi izrazi, ki jih je zapisal G. Boerio (1856), in z njihovimi zadnjimi viri. V gradivu, ki smo ga zbrali v slovenskih istrskih krajih, smo preverili, ali so morda obravnavane istrskobeneške izraze sprejeli tudi govorniki slovenskega narečja iz koprskega zaledja.

3. KOPRSKI NAREČNI IZRAZI IZ LETA 1818

3.1. ALIEGRO IN ALÊGRO, IT. ALLEGRO 'VESEL'

A. Gravisi je leta 1881 zapisal pridevnik *aliegro*, ki ga je uporabljal nižji sloj prebivalstva, ob njem pa tudi *alêgro* 'vesel', ki so ga poznali premožnejši Koprčani. T. Gavarado (1989) v svoji narečni pesniški zbirki, ki je izšla leta 1912, uporablja samostalnik *alegría* (76, 86) 'veselje'.

F. Semi je v letih 1932 in 1933 v Kopru slišal samostalnik *legressa* 'veselje' (Semi 728 in 1250), obravnavanega pridevnika pa ni zapisal. G. Manzini in L. Rocchi (115) sta za koprski narečni govor konec 20. stoletja prav tako zapisala le samostalnika *legresa* in *legría*. Sami smo v Kopru zapisali pridevnik *'leyro* 'vesel' (Todorović – gradivo 2020), z aferezo vzglasnega *a*-ja, medtem ko A. Vascotto, S. Sau ter O. Lusa in M. Bonifacio za Izolo in Piran obravnavanega pridevnika ne beležijo.

G. Boerio (365) je v Benetkah sredi 19. stoletja zapisal samostalnika *legrezza* in *legria* – za slednjega pojasnjuje, da je "voce bassa" tj. nižje pogovorna beseda.

Obravnavani pridevnik je bil prevzet iz fr. *allègre*,³ ki izhaja iz vulg. lat. **alecru(m)* (l'ETIM – CD-ROM), za klas. lat. *alācer* 'živahen, pogumen, srčen' (l'ETIM – CD-ROM; REW 307), od koder izhaja tudi knj. it. *alacre* 'živahen, prizadeven, hiter'.

Kratek romanski naglašeni *e*, ki se je razvil iz lat. *ě*, je v beneški italijanščini širok (Rohlf 1996: 118), na primer istr. ben. (Koper, Izola, Piran) *š'pečo* 'ogledalo' (Todorović 2016: 151). Omenjeni latinski samoglasnik lahko tudi diftongira (prim. Rohlf 1966: 189), na primer istr. ben. *piera* 'kamen', *piegora* 'ovca', *lievro* 'zajec' ali obravnavani pridevnik *aliegro* 'vesel' idr. Narečni izraz *aliegro*, značilen za skupino revnejših Koprčanov, torej izkazuje diftong, ki je skozi čas doživel razvoj v široki *e*.

Gravisijevi različici ohranjata vzglasni *a*-, medtem ko vse druge prikazane narečne besede izkazujejo aferezo začetnega vokala. Sklepamo lahko, da je na Gravisijev zapis vplival knjižni jezik.

V času raziskav, ki smo jih opravili leta 2015, smo za omenjeni pojem zapisali obliko *kon'tento* (v Kopru) in *kon'tento* (v Izoli in Piranu) 'vesel, radosten' (Todorović 2016:

³ V francoščini je prišlo do prehoda iz *a* v *e* in do sonorizacije soglasnika *c* (DELI – CD-ROM).

171), kar izhaja iz. lat. *contentus* 'kdor se zna zadržati', pret. particip gl. *contīnēre* 'zadržati, omejiti' (l'ETIM – CD-ROM).

3.2. ANCA IN ANCHE, IT. ANCHE 'TUDI'

Koprčani so ob koncu 20. stoletja uporabljali narečna veznika *anca* in *anche*, oba v pomenu 'tudi'. Prvi je bil značilen za nižji sloj meščanov, drugega, ki ga lahko povežemo s knj. it. *anche* 'tudi', pa so uporabljali meščani z višjim družbenim statusom.

Izraz *anca* sta v Kopru zapisala tudi A. Deponte (Semi 32), in sicer v pismu iz leta 1899, in F. Semi (63) leta 1929. Proti koncu prejšnjega stoletja sta njegovo rabo prav tako zabeležila G. Manzini in L. Rocchi (4) – v Izoli ga je v prvi polovici 20. stoletja zapisal tudi A. Vascotto (35), O. Lusa in Marino Bonifazio (90) sta v Piranu prav tako zapisala *anca*. Besedo smo slišali tudi od aktualnih govorcev narečja, prim. '*anka* v Kopru, Izoli in Piranu (Todorović 2016: 166, 70, 64). Izraz, ki ga je A. Gravisipripisal koprskim intelektualcem, lahko obravnavamo kot neologizem v tedanjem narečju, sprejet iz tedanje knjižne italijanščine, ki pa (še) ni nadomestil narečne oblike '*anka*. Prim. beneč. istopomenski izraz *anca* (Boerio 33).

Meyer-Lübke obravnavana veznika izvaja iz vulg. lat. besede *anque* 'tudi' (REW 488), medtem kot sta Cortelazzo in Zolli mnenja, da besedi še nimata pojasnjenega izvora (DELI – CD-ROM; Todorović 2017: 81).

Istrskobeneški veznik '*anka* lahko obravnavamo tudi kot romansko izposojenko v slovenskem istrskem narečju, ki jo uporabljajo vsi dialektofoni (Todorović 2017: 81), na primer v Sv. Antonu (Jakomin 1995: 12) '*anka* in v Novi vasi nad Dragonjo: *Ma u'čitál, ma 'kaj ná z'nate, da 'anka 'čuk ja an 'tič?* 'Učitelj, ali ne veste, da je tudi čuk ptič?'

3.3. ANCÔI IN ANCUO, IT. OGGI 'DANES'

Koprčani so v osemdesetih letih 19. stoletja prislov 'danes' uporabljali besedi *ancôi* in *ancuo*. Prvi izraz so ohranjali koprski *paolani*, ribiči in drugi skromno živeči Koprčani, drugo različico pa so uporabljali bogatejši Koprčani in intelektualci. T. Gavardo (1989) v svoji narečni pesniški zbirki, ki je izšla leta 1912, zapisuje izraz *oi* (75) 'danes.'

F. Semi je sredi prejšnjega stoletja v Kopru slišal besedo *ancúo* (Semi 550), izraz *ancuò* pa je zasledil v pismih Koprčana A. Deponteja iz leta 1889⁴ (Semi 32). G. Manzini in L. Rocchi (4) za koprsko istrobeneščino zapisujeta besedo *ancòi* 'danes' ter *ancúo* in *ancuò*, in sicer s pojasnilom, da sta zadnji navedeni besedi opuščeni od približno leta

⁴ Prim. Semi 32.

1920. Med raziskavo, ki smo jo v Kopru opravili leta 2015, so govorci sicer navedli izraz *ank'wo*, a so pojasnili, da so ga uporabljali njihovi stari starši v začetku prejšnjega stoletja, sami pa uporabljajo pretežno narečni izraz *'oği* (Todorović 2016: 127), ki je prevzet iz knj. it. *oggi* 'danes'. V Piranu nam je narečni govorec povedal (Todorović 2016: 127), da sta besedo *ank'wo* v tem mestecu med zadnjimi uporabljala Nicolò Bartole in njegova soproga Gabriella Petronio.

Prim. beneč. *anc'uo* in njeno arhaično različico *anc'oi* 'danes' (Boerio 33).

Obravnavani prislov izhaja iz lat. *hōdiē* 'danes' (REW 4163) oz. *hanc* (akuzativ ed. od *hīc* 'ta') *hōdiē* (G. Manzini in L. Rocchi 4).

3.4. ANEMA IN ANIMA, IT. ANIMA 'DUŠA'

A. Gravis je v osemdesetih letih 19. stoletja za pojem 'duša' zapisal dva izraza – *anema* in *anima*; prvega je slišal od skromnejšega sloja meščanov, drugi izraz pa je bil značilen za intelektualce oz. premožnejše kroge. Izraz *anima* je bil verjetno rabljen pod vplivom tedanjega knjižnega jezika, prim. knj. it. *anima* 'duša'.

F. Semi je med leti 1928 in 1980 večkrat zapisal narečno besedo *anema* (366, 903, 906, 1251, 1454 idr.). Izraz sta konec prejšnjega stoletja zabeležila tudi G. Manzini in L. Rocchi, prim. *anema* (4); v času sodobnejših raziskav smo prav tako zapisali *anema* (Todorović 2016: 92). Samostalniki *anema* beležita tudi A. Vascotto (36) v prvi polovici 20. stoletja in S. Sau v začetku 21. stoletja (13); rabo besede sta za piransko istrobeneščino potrdila tudi O. Lusa in M. Bonifacio (90).

Prim. beneč. izraz *anema* (Boerio 35).

Beseda izhaja iz učenega lat. *anīma* 'duša' (REW 476), ki jo lahko povežemo z gr. *ánemos* 'veter, piš' (DELI – CD-ROM; l'ETIM – CD-ROM).

3.5. ANEMAL IN ASINO, IT. ASINO 'OSEL'

Koprčani so konec 19. stoletja oslu rekli *anemal* in *asino*. Prva beseda se je ohranjala predvsem med koprskimi *paolani*, druga pa med plemiči, intelektualci in drugimi premožnimi meščani. Izraz *asino* je pismen sloj prebivalstva prevzel iz knjižnega jezika, prim. knj. it. *asino* 'osel'.

F. Semi beleži koprsko narečno besedo *anemal*, ki jo je evidentiral v pismu A. Deponteja iz leta 1889 (Semi 32). T. Gavardo (1989) v svoji narečni pesniški zbirki, ki je izšla leta 1912, zapisuje izraz *mus* (50) in *asino*⁵ (58). G. Manzini in L. Rocchi omenjene

⁵ Besedo izgovori bogata odvetnikova vdova, ki ji mož ničesar ne zapusti.

besede nista zabeležila, izraz *anemàl* ‘osel, žival’ pa je v Izoli slišal A. Vascotto (36), ki pojasnjuje, da besedo *anemàl* ‘osel’ uporabljajo izolski kmetovalci in da omenjeni izraz označuje “l’asino per antonomasia”, tj. gre za antonomazijo – zamenjavo imena živali z občim imenom.

Beneč. *anemal* označuje ‘žival’ (na splošno) in ‘bika’ (Boerio 36).

Osel je imel za istrske meščane pomembno vlogo, saj so se z njim koprski, izolski in piranski kmetje vsakodnevno odpravljali v predmestje in zaledje, kjer so obdelovali zemljo. V preteklosti je bil namreč za istrska mesta značilen drugačen način življenja. V pritličju hiš so meščani pogosto imeli domače živali, predvsem osle in koze. O koprskih *paolanih* Tomizza (2015: 8) pravi, da so imeli vrtove in vinograde na pobočju Markovca ter da so bili do zaledja zadržani – v mesto so se hiteli z osli vračati še pred mrakom. V času sodobnejših raziskav izraza *anemal* za pojem ‘osel’ nismo slišali.

Zadnji vir narečne besede *anemal* je lat. *animalis* ‘živo bitje’, in sicer iz lat. *anīma* ‘dih, življenje duša’ (REW 476).

Istrskobeneški dialektofoni danes uporabljajo izraz *muš*, ki ga beležimo tudi v starejši različici narečja, prim. izraz *mus* (Semi 63, 433, 1339), zapisan leta 1929. V Kopru in Izoli smo leta 2015 zapisali besedo *muš*, v Piranu pa *mušo*. Beseda, ki še nima popolnoma pojasnjenega izvora, izhaja najverjetneje iz poznolat. *mūscella*, za kas. lat. *mūlu(m)* (DELI – CD-ROM), iz **mukslos* > gr. *mykhlos* ‘osel; žrebec’ (l’ETIM – CD-ROM).

3.6. LÀTRIA⁶ IN ATRIA, IT. ATRIO ‘ATRIJ’

Besedi označujeta koprski toponim. A. Gravisi je zanj zapisal dve narečni poimenovanji; prvo poimenovanje so uporabljali koprski *paolani*, ribiči in drugi skromni delavci, drugo pa je bilo v rabi med višjim slojem meščanov. Z izrazom *Atria* so nekoč Koprčani označevali atrij oz. prehod iz glavnega mestnega trga, narečno *P’jaša* ali *P’jaša γ’randa* na Čevljarsko ulico, narečno *Kaley’a’rija*. Besede zaradi navedenega Izolani in Pirančani ne poznajo. Semi (4) je leta 1926 zabeležil izraz *àtria* z razlago: “I due passaggi dalla Piazza alla Clegaria.” ‘Prehoda med trgom in Čevljarsko ulico’. Prvotno poimenovanje tega prostora je bilo *lobia*, narečno *’loğa*,⁷ it. *loggia* ‘loža’, ko pa so s prehodom povezali palači v neposredni bližini, je prostor postal *atria*, tj. atrij (nove) palače (Semi 4).

G. Manzini in L. Rocchi (8) zapisujeta toponim oz. andronim *Àtria*, s katerim so Koprčani označevali prehod z dvema obokoma – ki povezuje glavni mestni trg s Če-

⁶ Izraz smo na ta abecedni seznam uvrstili, ker je vzglasni soglasnik pravzaprav okrajšani člen *el*. Če se beseda po členu konča na samoglasnik, se *e*-jevski samoglasnik člena *el* izpusti, soglasnik *l* pa se izgovori skupaj z besedo (Todorović 2016).

⁷ Iz germ. *laubja* ‘pergola’ (DELI – CD-ROM).

vljarsko ulico: “*Con cui si indicavano i due ingressi a volta (Loggia Antica) alla Callegaria dalla Piazza.*” Omenjeni andronim pozna le še peščica starejših Koprčanov. Izraz *làtria* je sestavljen iz določnega člen *l'*, ki ga knjižna italijanščina in večina italijanskih narečij postavlja pred samostalnike in pridevnike, ki se začnejo s samoglasnikom, in besede *atria*.

Določni člen *l'* je po spominu nekaterih govorcev istrskobeneškega narečja novejša oblika za starejši nedoločni člen *el*, ki so ga nekoč uporabljali tudi pred besedami, ki se začnejo na samoglasnik, na primer *el 'oyo* ‘olje’, *el a'miyo* ‘prijatelj’, *el 'ajo* ‘česen’. Narečno besedo iz Gravisijevega rokopisa gre zato interpretirati kot neologizem oz. inovacijo v narečju.

Zadnji vir besede je lat. *ātriu(m)*, mn. *tria* ‘atrij’ (REW 760; DELI – CD-ROM).

3.7. BAMPÒR, BAPÒR IN VAPOR, IT. VAPORE ‘PARNIK’

A. Gravis beleeži, da so Koprčani nižjega stanu poznali izraza *bampòr* in *bapòr*, medtem ko so premožnejši meščani in intelektualci uporabljali besedo *vapor*. T. Gavardo v poeziji *Parla nono* zapisuje *bapor* (68). Tudi F. Semi opozarja na izraz *bapor*, ki ga je v pismu nečakinji leta 1920 zapisal A. Deponte (Semi 34), sam pa je od domačinov leta 1928 in 1929 slišal besedi *bapòr* (Semi 40, 1008) in *vapòr*.

G. Manzini in L. Rocchi (12) sta za koprski narečni govor (ob koncu prejšnjega stoletja) zabeležila izraza *vapòr* in *bapòr*, v času novejših raziskav pa smo v Kopru zapisali *va'pòr* in *ba'pòr* (izraz poznajo redki domačini) (Todorović 2016: 99).

A. Vascotto za istrobeneščino, ki so jo Izolani govorili v prvi polovici prejšnjega stoletja, zapisuje *bapòr* (44) in *vapòr* (328), O. Lusa in M. Bonifacio (95) pa za piranski govor beležita le obliko *bapòr*. Izraz *bampòr*, ki ga je A. Gravis zapisal ob koncu 19. stoletja, se ni ohranil.

Prim. beneč. *vapòr* ‘parnik’ (Boerio 778).

Pri narečni besedi *bapòr* gre za betacizem, torej za prehod v v b.

Zadnji vir besede je lat. *vapōre(m)* ‘vodna para’ (DELI – CD-ROM). Istrskobeneški samostalnik *va'pòr* se v istrskoslovenskem narečju pojavlja kot romanska izposojenka; izraz uporabljajo vsi govorniki omenjenega narečja, na primer v Pučah *va'pòr*, v Svetem Anton *u'pòr* in *va'pòr* (Todorović 2018: 123), v Dekanah *va'pòr*, na Škofijah *u'puor* ‘parnik’ (Todorović 2017: 113) idr.

3.8. BARCÒN IN BALCON, IT. FINESTRA ‘OKNO’

Gravis je v Kopru konec 19. stoletja za ‘okno’ slišal narečni besedi *barcòn* in *balcon*,

rabo prve besede je zaznal med ribiči, *paolani* ipd., drugo pa so uporabljali prebivalci višjega družbenega sloja. T. Gavardo (1989: 76) v svoji narečni pesniški zbirki zapisuje izraz *balcon* (66, 67) 'okno'.

F. Semi (177, 623, 702) je v letih 1926, 1931 in 1933 zapisal *barcon* 'okno'. G. Manzini in L. Rocchi (10) sta zabeležila *balcón* in *barcón* 'okno z balkonom', A. Vascotto (45) je za izolski narečni govor zapisal *barcón* "balcone, ampia finestra, anche con terrazzo" 'balkon, večje okno, tudi s teraso', O. Lusa in M. Bonifacio (95) za piranski narečni govor zapisujeta *barcón* 'balkon, okno'.

V času novejših raziskav smo v Kopru zapisali *bal'køn*, v Izoli *fi'neštra*, v Piranu pa *fe'neštra*, *fi'neštra* in *bar'køn* (Todorović 2016: 144).

Prim. beneč. *balcón* 'balkon in okno' (Boerio 58) in *fenestra*⁸ 'okno' (Boerio 265).

Narečna izraza *bar'køn* in *bar'køn* izhajata iz langob. **balko* 'greda', morda tudi že 'okno' (DELI – CD-ROM). Pri izrazu *bar'køn* opazimo rotacizem *l-r*.

3.9. BASSILÀR, SAVARIAR, IT. AMMATTIRE 'PONORETI, ZBLAZNETI'

A. Gravisi beleži pojma *bassilàr* in *savariar*, ki sta ju konec 19. stoletja uporabljala dva koprška meščanska sloja – nižji in višji. V rokopisu jima pripisuje le en pomen, in sicer 'ponoreti, zblazneti'. F. Semi zapisuje *bassilar*, *basilar* in *bazilar* (114, 121, 130, 252, 468), a le v pomenu "darsi cura, preoccuparsi", tj. 'skrbeti'.

G. Manzini in L. Rocchi za izraz *baçilar* zapisujeta dva pomena, in sicer 'zaskrbljen biti, skrbeti' in 'ponoreti, zblazneti'. A. Vascotto (47) za izolsko besedo *basilàr* beleži pomen 'zaskrbljen biti', O. Lusa in M. Bonifacio (96) pa za piranski glagol *bassilâ* zapisujeta le pomen 'skrbeti'. Tudi sami smo v Kopru, Izoli in Piranu za pojem 'skrbeti' zapisali *baši'lar* (Todorović 2016: 172).

Sklepamo lahko, da so ob koncu 19. stoletja in v začetku 20. stoletja Koprčani poznali izraz *bassilàr* tudi v pomenu 'skrbeti', kar dokazuje tudi F. Semi, a ga A. Gravisi ni zabeležil.

Prim. beneč. *bacilar*, za katerega G. Boerio (54) zapisuje pomena 'oklevati' in 'motiti se v mislih'.

Beseda izhaja iz lat. *vacillāre* 'opotekati se' (l'ETIM – CD-ROM); pri narečnem izrazu gre za betacizem, torej prehod *v* v *b*.

Glagola *savariar* F. Semi ne beleži, ne zapisujejo ga niti G. Manzini in L. Rocchi, A. Vascotto ali O. Lusa in M. Bonifacio. Izraz poznajo nekateri drugi beneški govori v

⁸ Izraz *fi'neštra*, v Piranu in Benetkah *fe'neštra*, izhaja iz lat. *fēnēstra(m)*, ki še nima pojasnjenega izvora, a je najverjetneje etruščanskega izvora (DELI – CD-ROM), prim. it. *finestra*, istega pomena.

Italiji, prim. gradeško *savarià* ‘blesti, zmedeno govoriti’ (Corso Regeni 227; VG 937), bizjaško *savariar* in *zavariar* ‘zmedeno govoriti in skrbeti’; beneško *savariare* in *zavariare* ‘zmedeno govoriti, fantazirati’ in *savariarse* ‘skrbeti’ (Basso in Durante 233).

Zadnji vir besede je lat. *vāriu(m)* ‘pisan, lisast, pikčast’ (DELI – CD-ROM), prim. knj. it. *svariare* ‘menjati, popestriti; raztresti, razvedriti’.

3.10. BORI, CARANTANI IN BEZZI, IT. DENARO ‘DENAR’

A. Gravisi zapisuje, da so Koprčani za pojem denar poznali tri narečne besede: *bori*, *carantani* in *bezzi*. Rabo prvih dveh besed je A. Gravisi zasledil pri preprostejših meščanih, tretji izraz pa so uporabljali premožnejši domačini in intelektualci. T. Gavardo (1989: 76) leta 1912 zapisuje izraza *boro* in *beso* (84, 85).

F. Semi (11, 74, 717, 848) je v Kopru (leta 1926) slišal izraza *boro* ‘denar’ in *besso* (oz. *bezzo*) (64, 185, 531, 671, 741 itd.), ki so ju domačini uporabljali sinonimno. Izraza *carantani* F. Semi ni zabeležil. G. Manzini in L. Rocchi beležita *bòro* (25) in *bèso* (18) ter *carantàn* (40) ‘stari avstrijski denar’. A. Vascotto za izolski narečni govor zapisuje *bòro* (56), *bèso* (51) in *carantàni* (mn.) (73) ‘denar’; tudi O. Lusa in M. Bonifacio za piransko istrobeneščino zapisujeta vse tri izraze – *bòro* (101), *bèssi* (mn.) (98) in *carantàn* (109) ‘denar’. Sami smo v Kopru zapisali več narečnih izrazov, na primer ‘*soldi*, *škej*, ‘*bori* in ‘*flike*, od navedenih v rokopisu pa smo slišali le izraz ‘*bori* (mn.) (Todorović 2016: 104).

Prim. beneč. *carantani* “specie di moneta false, colle quali i ragazzi giuocano invece di moneta” ‘novčič, s katerim se otroci igrajo, nepravi denar’ (Boerio 136), *boro* (Boerio 93) in *bezzo* ‘denar’ (Boerio 78).

Izraz *boro* izvira iz staroitalijanske besede *borro* ‘okrogel predmet’; prim. Prati – *borro* ‘velik kostanj’ (Doria 86).

Beseda *bezzo* izhaja iz švic. *Bätze* ‘novčič’, ki je s posredovanjem beneč. prešla v knj. it. *bezzo* ‘vrsta beneškega denarja’ (DELI – CD-ROM).

Carantan je benečanski pridevnik, ki izhaja iz poimenovanja *Carantània* ‘Karantanija’.

3.11. BOGNA, SCOGNA IN BISOGNA, IT. BISOGNA ‘POTREBNO JE’

A. Gravisi beleži, da je preprostejši sloj Koprčanov za izraz ‘potrebno je’ (3. os. ed.) uporabljal narečna glagola (3. os. ed.) *bogna*, *scogna*, intelektualci in premožnejši meščani pa so poznali glagol *bisogna*, ki ustreza knj. it. *bisogna* ‘potrebno je’. T. Gavardo (1989: 76) v svoji narečni pesniški zbirki iz leta 1912 zapisuje izraz *bia*, na primer *bia*

veder (62) ‘potrebno je pogledati, videti.’

F. Semi je v prvi polovici prejšnjega stoletja v Kopru zapisal *bogna*, *scogna* (238) in *bia* (Semi 400); vse oblike so zapisane v 3. os. ed. G. Manzini in L. Rocchi sta za koprski govor (konec prejšnjega stoletja) zapisala *bògna* (22) in *bia* (19) v 3. os. ed. ter *scògner* (205) ‘potrebovati, biti potreben’ v nedoločniški obliki. Za ta glagol beležita, da ga Koprčani ne uporabljajo že od polovice 19. stoletja (Manzini in Rocchi 205). A. Vascotto (51) zapisuje *bia* ‘potrebno je’, O. Lusa in M. Bonifacio (99) pa *bìo* z istim pomenom. Danes narečni govorci uporabljajo pretežno izraz *bi'žoña*, ki ga uporabljajo pod vplivom italijanskega jezika, prim. knj. it. *bisogna*. Starejšo različico besede *bjo* smo leta 2020 zapisali le v Sečovljah: “*Bjo di: for'tuna de 'dijo ke ya kanb'jado 'serte 'ro-be, bjo di la ver'ita – 'đerimo pove'rėti ma 'ğera ku'si, 'ğera un 'altro 'mondo.*” ‘Potrebno je reči: hvala bogu, da so se nekatere stvari spremenile; potrebno je poudariti: bili smo ubožčki, a je bilo tako, bil je nek drugi svet.’ (Todorović 2020: 66).

Prim. beneč. izraz *bogna*, za katerega G. Boerio (89) pravi, da je “voce bassa e storpiata da *Bisogna*, presente di *Bisognare*. È però d'uso piuttosto villereccio che cittadino” ‘nizka in popačena oblika *bisogna*, sedanjika od *bisognare*, v rabi bolj na podeželju kot v mestih’.

G. Manzini in L. Rocchi (19) pojasnjujeta, da gre pri besedi *bia* za redukcijo izrazov *bigna* in *bogna*, ki izhajata iz *bisogna*.

Obravnavani izraz je v romanske jezike prešel najverjetneje s posredovanjem franc. *besoigne* ‘potreba, nuja’; prim. srednjev. lat. *bisōniu(m)* in *bisontāre*, sest. iz *bisōniu(m)* iz *bi-*, perf. germ., in *sōnium* < germ. **sunnia* ali **sunī* ‘skrb, prizadevanje’ (DELI – CD-ROM).

G. Manzini in L. Rocchi (205) pojasnjujeta, da obliko *scogna*, nedoloč. *scogner* ‘potrebovati, biti potreben’, Koprčani ne uporabljajo od sredine 19. stoletja; gre za stari beneč. glagol, razširjen tudi v gradeškem govoru, tergestinščini in furlanščini (*scugnî*), ki izhaja iz učenega lat. izraza *convenire* ‘srečati se, pristajati’.

3.12. BRAGHESSE IN BRAGHE, IT. PANTALONI ‘HLAČE’

V rokopisu A. Gravisija iz leta 1881 sta zapisana samostalnika *braghessa* – za nižji sloj prebivalstva – in *braghe* ‘hlače’ za bogatejši sloj Koprčanov. F. Semi je v Kopru zapisal *braghe* in *bragese* (48, 310, 651, 845, 1260), na primer *braghe* leta 1928, 1930, 1934, 1938. G. Manzini in L. Rocchi (27) beležita *braghe* ‘hlače’ in (starejšo narečno besedo) *braghese*, s pripisom, da gre za staro benečansko besedo, ki jo v Kopru uporabljajo v šaljivem pomenu: “Voce veneziana antiquata, oggi usata talora in senso scherroso.” A. Vascotto (58) je v prvi polovici prejšnjega stoletja v Izoli slišal izraz *braghe*, O. Lusa in M. Bonifacio (102) sta za piransko istrobeneščino prav tako zapisala *braghe*.

Leta 2015 smo v Kopru (Izoli in Piranu) zapisali izraz *b'raye* (Todorović 2016: 156).

Prim. beneč. *braghese*: “*Quella parte del vestito che cuopre, dalla cintura la ginocchio. Braghese, o Brachesse sono voci veneziane, talvolta usate da' Toscani per Brache e Calzoni; ma nello stile e burlesco*” ‘Tisti del oblačila, ki pokriva od pasu do kolen. *Braghese* ali *brachesse* sta benečanski besedi, ki ju kakšenkrat uporabljajo tudi Toskanci, a na šaljiv način.’ (Boerio 96).

L. Spadanuda (2005) pojasnjuje, da so *braghese* hlače, dolge do kolen, ki so jih nosile benečanske kurtizane – nošenje so zaradi spodobnosti zapovedale oblasti: “*Braghese, lunghe fino al ginocchio, arrivarono alle cortigiane di Venezia, alle quali furono imposte dalle autorità per ragioni di decoro, spiega Spadanuda. La Chiesa da un lato le osteggiava, reputandole un capo libidinoso, dall'altro le invocava per coprire la pudenda nei dipinti scabrosi.*”

Izraz je prevzet iz lat. *brāca(m)* ‘ozke hlače’; lat. *brācae* je beseda galskega izvora (l'ETIM – CD-ROM; REW 1252).

Iz dialektološkega gradiva izhaja, da so skromnejši Koprčani ohranjali starejši benečanski izraz *braghese*, koprski intelektualci in premožnejši meščani pa so uporabljali sodobno različico, ki je ohranjena še danes; prim. knj. it. *brache* ‘hlače’.

Starejšo benečansko besedo, ki so jo skozi čas istrskobeneški govorniki opustili, kot izposojenko ohranjajo vsi istrskoslovenski dialektofoni, na primer v Dekanih *bər'ješe*, na Škofijah *bar'ješe* (Todorović 2017: 166), na Pomjanu *bar'ješā*, v Svetem Antonu *bar'ješā* (Todorović 2018: 184) itd.

3.13. BIRBANTE IN BIRBANTE, IT. BIRBANTE ‘LOPOV, GOLJUF’

Gravisi beleži, da so konec 19. stoletja vsi Koprčani ‘lopovu ali goljufu’ rekli *birbante*. F. Semi, G. Manzini in L. Rocchi izraza ne zapisujeta, prav tako ga ne beležijo A. Vacotto za Izolo in O. Lusa in M. Bonifacio za Piran. V piranskem narečnem slovarju zasledimo le izraz *birba* ‘zvit, prebrisan’ (Lusa in Bonifacio 99). Sami smo v Kopru (Izoli in Piranu) za omenjeni pojem zapisali narečne besede *inbro'jōn*, *trapo'ker* in *ma-ni'yoldo* (Todorović 2019: 90).

Prim. beneč. *birba*, *birbone* ‘podlež, goljuf’ (Boerio 81).

Izraz je najverjetneje onomatopoetskega izvora, prim. opuščeno it. besedo *birbare* ‘prosjati’, od koder izhajajo različni izrazi, kot npr. knj. it. *birba* ‘lopov, baraba, malopridnež’ in *birbante* ‘lopov, goljuf, malopridnež’ (l'ETIM – CD-ROM). Cortelazzo in Zolli izvajata besedo iz fr. *birbe* ‘kos kruha za miloščino’, s sledečim semantičnim razvojem: kos kruha za miloščino > beraški kruh > beraški, lopov, baraba (DELI – CD-ROM).

Izraz, ki ga beleži A. Gravis, je bil sprejet iz knjižne italijanščine – v razpoložljivi narečjeslovni literaturi ga nismo našli, njegovega obstoja nismo potrdili niti v času novejših dialektoloških raziskav.

3.14. BRICHÌN IN BERECHIN, IT. BIRICHINO 'POREDNEŽ'

Koprčani so ob koncu 20. stoletja uporabljali tudi narečna pridevnika *brichìn* in *berechin*, oba v pomenu 'porednež'. Prvi je bil značilen za nižji sloj meščanov, drugega pa so uporabljali meščani z višjim družbenim statusom.

F. Semi, G. Manzini in L. Rocchi izraza ne zapisujejo, prav tako ga ne beležijo A. Vascotto za Izolo ter O. Lusa in M. Bonifacio za Piran.

Prim. beneč. *berechin* in *birchin* 'goljuf, podlež' in 'navihan, živ, poreden' (Boerio 75, 76).

Gravisijevi someščani višjega stanu so izraz uporabljali po vzoru benečanščine, skromnejši meščani pa so predrugali knjižno italijansko besedo, in sicer z apokopo samoglasnika *-i*.

Danes istrskobeneški govorci uporabljajo izraz *biri'kin* (Todorović 2000), prevzet iz knj. it. (z apokopo končnega vokala) *birichino*, a v pomenu 'navihan, živahen, poreden'.

3.15. CÀO IN TESTA, IT. TESTA 'GLAVA'

Koprčani so konec 19. stoletja glavi pravili *cào* in *testa*. Prva beseda se je ohranjala predvsem med koprskimi *paolani*, druga pa med plemiči, intelektualci in drugimi premožnimi meščani. Izraz *testa* je pismeni sloj prebivalstva prevzel iz knjižnega jezika, prim. knj. it. *testa* 'glava'. T. Gavardo (1989) v svoji narečni pesniški zbirki večkrat zapiše izraz *testa*. F. Semi je v prvi polovici 20. stoletja v Kopru za omenjeni pomen zapisal le leksem *testa* (75), medtem ko sta G. Manzini in G. Rochi ob koncu istega stoletja zabeležila izraza *cavo* in *cao* 'glava' (44) ter *tèsta* (249). A. Vascotto omenjenih izrazov ne beleži, O. Lusa in M. Bonifacio (112) pa za piranski govor beležita izraz *cavo*. V Kopru in Izoli smo za obravnavani pojem oz. pomen zapisali *'tèsta*, v Piranu pa *'kavo*, *'kao* in *'tèsta* (Todorović 2016: 111).

Prim. beneč. *cao*⁹ 'glava' (Boerio 131).

Koprski izraz *cào*, rabljen po vzoru benečanščine, izhaja iz lat. *cāput* 'glava'.

Beseda *testa*, ki so jo nekateri Koprčani uporabljali po vzoru knjižne italijanščine,

⁹ Za beneščino (govor Benetk) je značilen izpust zapornikov med dvema samoglasnikoma (npr. beneč. *saón* 'milo', *coa* 'rep', *monèa* 'kovanec').

izhaja iz poznolat. izraza *tēsta(m)* ‘lončena posoda; anafora, vrč’ (l’ETIM – CD-ROM), ki je v govorjeni latinščini sprva šaljivo označeval lobanjo, kasneje pa glavo (DELI – CD-ROM).

3.16. CARIEGA IN CAREGA, IT. SEDIA ‘STOL’

Gravisi je v Kopru v 80-ih letih 19. stoletja za izraz ‘stol’ slišal narečni besedi *cariega* in *carega*; rabo prve besede je zaznal med ribiči, *paolani* ipd., drugo pa so uporabljali premožnejši meščani.

F. Semi je za omenjeni pojem v tridesetih letih 20. stoletja od Koprčanov slišal narečno obliko *carega* (437, 551, 1226), izraz *cariega* pa je našel v nekem starejšem viru iz Kopra (Semi 233).

G. Manzini in L. Rocchi (40) sta konec istega stoletja zapisala *carega* in starejšo različico, najverjetneje po spominu starejših govorcev, *carièga*.

A. Vascotto (74) je za izolski narečni govor zapisal *carèga* ‘stol’, O. Lusa in M. Bonifacio (109) pa za piranski narečni govor zapisujeta *carèga*.

V času novejših raziskav smo v Kopru in Izoli zapisali *ka'reya*, v Piranu pa *ka'rèya* (Todorović 2016: 148).

G. Boerio (137) za benečanščino beleži izraza *carega* in *cariega* – za slednjega navaja, da ga je v Benetkah okoli leta 1800 uporabljala “plebe”, tj. preprosto ljudstvo oz. nižji sloj, kot navaja A. Gravisi za Koper; ta izraz (z izraženim diftongom)¹⁰ je danes opuščen.

Zadnji vir navedenih izrazov je lat. *cāhtedra(m) kathédra* ‘stol, sedež’, ki izhaja iz gr. *kathédra* ‘stol z ročkama in podnožjem; sedež; kateder’ > *hédra* ‘stol’ (DELI – CD-ROM; REW 1768; l’ETIM – CD-ROM).

Istrskobeneški samostalnik *carega* se v istrskoslovenskem narečju pojavlja kot romanska izposojenka – izraz uporabljajo vsi dialektofoni, na primer v Pučah *ka'reya*, v Svetem Antonu *kà'riəya* (Todorović 2018: 175), v Dekanah *kə'riəya*, na Škofijah *ka'riəya* (Todorović 2017: 158) idr.

3.17. CATACHETA IN CATECHETA, IT. CATECHISTA ‘KATEHET’

Koprčani so konec 19. stoletja katehetu rekli *catacheta* in *catecheta*. Prva beseda se je – po zapisih A. Gravisijsa – ohranjala predvsem med koprskimi *paolani*, druga pa med plemiči, intelektualci in drugimi premožnimi meščani, ki so izraz prevzeli iz knj.

¹⁰ Za razlago razvoja diftonga gl. izraz *aliegro*.

it. *catecheta* ‘katehet’.

F. Semi izrazov ne beleži, ne zapisujejo jih niti G. Manzini in L. Rocchi, A. Vascotto, O. Lusa in M. Bonifacio, prav tako besede ne zasledimo v Boerijevega benečanskem slovarju iz leta 1856 – v njem je zapisan le glagol *catechizàr* ‘učiti krščanski nauk’ (149), ki ga za koprsko istrobeneščino zapisuje tudi E. Rosamani (VG 190). Obravnani samostalniki zapisuje le M. Doria (183), in sicer **catichista* ‘katehet’.

Zadnji vir besede je poznolat. *catechista* < *katēkhistēs* (DELI – CD-ROM; l’ETIM – CD-OM).

3.18. CIÒTEGO IN CIÒTEGO, TRAPOLA, IT. TRAPPOLA ‘MIŠNICA’

A. Gravisi beleži, da so Koprčani nižjega stanu poznali izraz *ciòtego*, medtem ko so premožnejši meščani in intelektualci poleg omenjene besede uporabljali tudi besedo *trapola*, ki so jo prevzeli iz knj. it. *trappola* ‘mišnica’. F. Semi zapisuje izraz *ciòtego*, ki ga je v pismu leta 1920 zapisal A. Deponte (Semi 36); besedo je v tridesetih letih 20. stoletja slišal tudi sam (1227). G. Manzini in L. Rocchi (48) beležita izraza *ciòtego* in *ciòtigo* ter predlagata, da ju lahko zaradi vzglasnega palatala uvrstimo v predbeneško jezikovno plast. A. Vascotto (80) za izolsko beneščino zapisuje *ciòtego*, O. Lusa in M. Bonifacio pa *ciòtego* (115).

Izraz se je ohranil tudi med današnjimi dialektofoni – v Kopru in Izoli smo zapisali *‘coteyo* (Todorović 2016: 155). V času raziskave smo zapisali tudi nekaj sopomenk, na primer v Kopru *šor’žera* in *t’rapola per ‘šorži*, v Piranu *šor’žaro*; iz istr. ben. *‘šoržo* ‘miš’ (Todorović 2016: 191), prim knj. it. *sorcio* ‘miš’. Omenjeni izraz izhaja iz lat. *sōrice(m)*, najverjetneje ide. izvora (DELI – CD-ROM), medtem ko beseda *trapola* izhaja iz frank. *trappa*.

Izvor izraza *ciòtego* lahko iščemo v lat. *cāutum* ‘locus defensus’ (iz *cavēre* ‘paziti se’, ide. izvora), z dodano pripono *-icum* (Manzini in Rocchi 48).

3.19. COGNÒSSER, CONOSSER, IT. CONOSCERE ‘POZNATI, SPOZNATI’

A. Gravisi zapisuje, da so Koprčani za pojem ‘poznati, spoznati’ uporabljali dve na-rečni besedi: *cognòsser* in *conosser*. Rabo prve oblike (z rabo palatalnega *n*, tj. *ñ*) je A. Gravisi zasledil pri preprostejših meščanih, drugo obliko pa so uporabljali premožnejši domačini in intelektualci.

F. Semi (156, 182, 204, 532, 695, 957) je v prvi polovici prejšnjega med Koprčani opazil rabo glagola *cognòsser*, leta 1920 ga je v svojih pismih zapisal tudi A. Deponte (Semi 246), različice *conosser* pa koprski jezikoslovec ni zabeležil.

G. Manzini in L. Rocchi (52) sta ob koncu prejšnjega stoletja zapisala *conóser* in *cognóser* 'poznati'. A. Vascotto je za izolsko istrobeneščino, ki so jo Izolani govorili do prve polovice prejšnjega stoletja, zapisal *conosser* (70) in (starejšo različico) *cognóssa-re* (68), O. Lusa in M. Bonifacio glagola ne zapisujeta.

Prim. beneč. *cognosser* in *conosser* (Boerio 177, 189).

Narečna oblika s palatalom *ń* je starejša beseda, ki so jo govorci nadomestili z glagolom *ko'nošer*, ki ga uporabljajo vsi beneški dialektofoni v Istri – v Kopru, Izoli in Piranu smo zapisali *ko'nošer* (Todorović – gradivo 2020); prim. knj. it. *conoscere*, od koder je bila beseda prevzeta z apokopo končnega samoglasnika.

Glagola izhajata iz vulg. lat. *conōscere*, za klas. lat. *cognōscere* 'izvedeti' < (g)nōscere 'vedeti' s pripono *co(n)-* (l'ETIM – CD-ROM).

3.20. COMPANÌA, COMPAGNIA, IT. COMPAGNIA 'DRUŽBA'

A. Gravisi beleži pojma *companìa* in *compagnia* 'družba', ki sta ju konec 19. stoletja uporabljala dva koprška meščanska sloja – nižji in višji; izgovor prve besede je [*kom-pa'nija*], druge pa [*kompa'nija*], torej tako kot v knjižni italijanščini. Na Gravisijev zapis *-mp-* je nedvomno vplivala tedanja knjižna italijanščina, saj še danes narečni govorci pred fonemom *p* izgovarjajo nazalni soglasnik *n*, tj. *-np-*, prim. *konpa'nija* 'družba' (Todorović – gradivo 2020), *'tenpo* 'čas', *'lanpo* 'blisk', *'kanpo* 'njiva', *kanpa'nil* 'zvonik', *ponp'jer* 'gasilec' idr. (Todorović 2016). Kot Gravisi je tudi Gavardo (1989: 76) v začetku 20. stoletja zapisal *compagnia*.

F. Semi (246) za koprski govor na prehodu med 19. in 20. stoletjem zapisuje različico *companía*, ki jo najdemo tudi v narečnem slovarju G. Manzinija in L. Rocchija (53) iz konca 20. stoletja. Sami smo v Kopru, Izoli in Piranu za pojem 'družba' zapisali *konpa'nija* (Todorović 2016: 98).

A. Vascotto izraza ne beleži, medtem ko O. Lusa in M. Bonifacio (117) za piranski narečni govor navajata besedo *companìa*.

Prim. beneč. *compagnia* 'družba' (Boerio 184).

Besedi izhajata iz lat. **compania* 'družba' (REW 2092), izpeljane iz poznolat. *compāniō* 'kdor je isti kruh', to pa iz *pānis* 'kruh' in predpone *co(n)* (DELI – CD-ROM; l'ETIM – CD-ROM).

Istrskobeneški samostalniki *konpa'nija* se v istrskoslovenskem narečju pojavlja kot romanska izposojenka – izraz uporabljajo vsi dialektofoni, na primer v Pučah in Svetem Antonu *kompa'nija* (Todorović 2018: 122), v Dekanih *kampa'nija*, na Škofijah *kompa'nija* (Todorović 2017: 112) idr.

3.21. CROMPÀR, COMPRAR, IT. COMPRARE ‘KUPITI’

A. Gravisi beleži, da je preprostejši sloj Koprčanov za glagol ‘kupiti’ uporabljal narečni glagol *crompàr*, intelektualci in premožnejši meščani pa glagol *comprar*, ki ustreza knj. it. *comprare* ‘kupiti’, z apokopo končnega vokala. Labial *m* je A. Gravisi najverjetneje zapisal pod vplivom tedanjega knjižnega jezika, saj še danes narečni govorniki izgovarjajo nazal *n*, prim. *conprar* (Todorović – gradivo 2020). Pri fonemih prve navedene narečne besede je prišlo do metateze.

F. Semi (15, 617, 744) je v Kopru v začetku prejšnjega stoletja zapisal *cronpàr*, prav tako sta ob koncu istega stoletja obliko zapisala G. Manzini in L. Rocchi (59): *cronpàr*.

A. Vascotto izraza ne beleži, medtem ko O. Lusa in M. Bonifacio (119) za piranski narečni govor navajata besedo *cronpâ*.

V času novejših raziskav smo v Kopru in Izoli zapisali *konp'rar*, v Piranu pa *konp'ra* (Todorović – gradivo 2020).

Prim. beneč. *crompar* in *comprar* (Boerio 209). M. Doria (169) piše, da je izraz *crompar* poznala tudi že izumrla tergestinščina, prim. tudi furl. *crompâ* (NP 198).

Zadnji vir besede je lat. *compārare* ‘priskrbeti; pobrati; dati, nuditi’ (DELI – CD-ROM), sestavljene iz *cūm* in *parāre* ‘priskrbeti, prizadevati si’.

3.22. CHÊBA, CHÊBA, IT. GABBIA ‘KLETKA’

A. Gravisi beleži, da so nekoč vsi Koprčani kletki rekli *chêba*. Tudi T. Gavardo v svoji narečni pesniški zbirki iz začetka prejšnjega stoletja zapisuje izraz *cheba* (91). F. Semi je prav tako v prvih desetletjih prejšnjega stoletja v Kopru zapisal izraz *cheba* (195, 486, 1164, 1505). Obstoje izraza sta ob koncu 20. stoletja potrdila tudi G. Manzini in L. Rocchi, ki sta poleg omenjenega izraza zabeležila tudi obliko *ghêba* ‘kletka; zapor’.

A. Vascotto (79) za izolsko istrobeneščino zapisuje *ghêba* ‘kletka’, obstoj istega izraza za piransko istrobeneščino potrjujeta tudi O. Lusa in M. Bonifacio (113).

Prim. beneč. *cheba* (Boerio 162), ki izhaja iz lat. *căvea(m)* ‘kletka’. Izraz je preko oblike **cavia* prešel v *gàiba*, izpričan na otoku Krku (Doria 145); prim. knjiž. it. *gabbia*, istega izvora.

3.23. DENI, DEI, IT. DITA ‘PRSTI’

A. Gravisi beleži, da so Koprčani v začetku prejšnjega stoletja prstom pravili *deni* in *dei*. Izraza *deno* in *deo* ‘prst’ (mn. *dei*) je leta 1929 zapisal tudi F. Semi (466, 822, 908

1488, 1506). G. Manzini in L. Rocchi (64, 70) sta zabeležila izraze *dén* (mn. *déni*), *deo* in *dito*; slednji je prevzet iz knj. it. *dito* 'prst'. A. Vascotto (96) za izolski govor zapisuje *déo* (mn. *dei*), O. Lusa in M. Bonifacio (122) pa za piranski istrskobeneški govor beležita obliki *dédo* in *déo*.

G. Boerio (224) za beneč. zapisuje besede *deo*, *dito* in *digito*.

V času novejših raziskav smo v Kopru zapisali *den* (mn. *'deni*), *'deo*, (mn. *dej*) in *'dedo* (mn. *'dedi*). Starejši narečni govorci pomnijo, da so prvo navedeno besedo uporabljali istrskobeneško govoreči Koprčani, ki so živeli v naseljih izven Kopra, drugi izraz so poznali predvsem koprski ribiči, tretjega pa so uporabljali *paolani* (Todorović 2016: 117); prim. v Izoli *'deo*, (mn. *dej*), v Piranu *'déo* (mn. *dej*) (Todorović 2016: 117).

Vse navedene besede izhajajo iz lat. *dītu(m)*, za klas. lat. *dīgītu(m)*, ki še nima pojasnjene izvora (DELI – CD-ROM; EV 56).

3.24. DESCORSI, DISCORSI, IT. DISCORSI 'POGOVORI'

Koprčani so konec 19. stoletja pogovorom pravili *descorsi* in *discorsi* (ed. *descorso* in *discorso*). Prva beseda se je – po zapisih A. Gravisija – ohranjala predvsem med koprskimi *paolani*, druga pa med plemiči, intelektualci in drugimi premožnimi meščani.

F. Semi, G. Manzini in L. Rochi ter A. Vascotto izraza ne beležijo. Besedo *descórso* sta za piranski narečni govor zapisala O. Lusa in M. Bonifacio (123). Leta 2015 smo v Kopru zapisali *deš'koršo* in *diš'koršo*, v Izoli *diš'koršo*, v Piranu *deš'koršo* (Todorović 2016: 92).

Prim. beneč. *discorso* (Boerio 240), ki – prav tako kot ostali navedeni narečni izrazi – izhaja iz part. perf. *discūrsu(m)* (DELI – CD-ROM), iz gl. *dīscūrrēre* 'govoriti' (REW 2663), sestavljenega iz *dis-* in *currere* 'teči sem ter tja' (DELI – CD-ROM; Todorović 2015: 146).

Izraz so prevzeli Istrani slovenskih korenin, zato ga obravnavamo kot istrskobeneško izposojenko, prim. v Dekanah *diš'kuəršyā*, na Škofijah *diš'koršo* idr. (Todorović 2017: 105).

3.25. DESMENTEGHÈA, SCORDAVA, IT. DIMENTICAVA 'JE POZABLJAL'

A. Gravisija je v rokopis zapisal tudi obliki za 3. os. ed. glagolov *desmentegar* in *scordar* 'pozabiti' v imperfektu, pri čemer opozarja na obrazilo *-ea* in različno rabo glagolov pri dveh družbenih slojih Koprčanov. T. Gavardo (1989: 76) v svoji narečni pesniški zbirki, ki je izšla leta 1912, zapisuje izraz *dimentigar*, F. Semi (133, 543, 1488) pa je v Kopru v tridesetih letih 20. stoletja zapisal *defmentegar*.

G. Manzini in L. Rochi (66) sta v Kopru prav tako zapisala izraz *defmentegar*, A.

Vascotto (97) je v Izoli zabeležil rabo glagola *dešmentegar*, O. Lusa in M. Bonifacio (124) pa sta za piransko istrobeneščino zapisala glagola *desmentegâ* in *dismendigâ* ‘pozabiti’.

Istopomenski glagol *scordar*, ki ga beleži tudi F. Semi (1488), je (bil) rabljen zaradi vpliva knjižne italijanščine, z apokopo zadnjega vokala. Ob rabi omenjenih glagolov velja omeniti še istopomenski glagol *dimenti'kar* (iz knj. it. *dimenicare*), ki ga današnji narečni govorci čedalje pogosteje uporabljajo ob starejšem glagolu *dižmente'yar* – na primer v Kopru in Izoli *dižmente'yar*, v Piranu *dižmente'ya* in *dežmente'ya* (Todorović 2016: 174).

Prim. beneč. glagol *desmentegârse* ‘pozabiti’ Boerio (231).

V času novejših raziskav smo v Kopru in Izoli zapisali *dižmente'yar*, v Piranu pa *dižmente'ya* in *dežmente'ya* (Todorović 2016: 174).

Glagol *scordar*, ki so ga v Kopru uporabljali že v 19. stoletju, je izpeljan iz *accordare* ‘spraviti, pomiriti’, ki izhaja iz vulg. lat. **accordāre*, tvorjenega iz *cor* ‘srce’, s predpono *ad-* (I'ETIM – CD-ROM).

Sodobnejši glagol *dimenti'kar* ter starejša glagola *dižmente'yar* in *dežmente'yar* pa imata vir v poznolat. *dementicāre* ‘zblazneti’, iz *dementīre* ‘izgubiti razum’, izpeljan iz *mens* ‘um, razum’, s predpono *dē-* (DELI – CD-ROM; I'ETIM – CD-ROM).

V prvem glagolu rabljeno obrazilo *-ea* za tretjo osebo ednine glagola v imperfektu (prim. tudi *-eo*, *-ei* za 1. in 2. os. ed.) je bilo v preteklosti rabljeno pod vplivom benečanščine; danes govorci tvorijo imperfektivne oblike z obrazili *-evo*, *-evi*, *-eva* (Todorović 2016: 239–241), na kar je vplivala knjižna italijanščina.

3.26. DESTREMINIO, ESTERMINIO, IT. STERMINIO ‘UNIČENJE, IZTREBITEV’

Koprčani so konec 19. stoletja uničenju rekli *destreminio* in *estreminio*. Prva beseda se je – po zapisih A. Gravisija – ohranjala predvsem med koprskimi *paolani*, druga pa med plemiči, intelektualci in drugimi premožnimi meščani. F. Semi, G. Manzini in L. Rochi, A. Vascotto ter O. Lusa in M. Bonifacio izraza ne beležijo. Narečni besedi izkazujeta različna razvoja lat. predpone *ex-*.

Navedeni izrazi izhajajo iz cerkvenolat. *exterminium* ‘popolno uničenje’, iz gl. *extermināre* ‘zapoditi; oznaniti’, tvorjenega iz *terminus* ‘meja, mejnik’, s predpono *ex-* (DELI – CD-ROM; I'ETIM – CD-ROM).

3.27. DOTA, DOTE, IT. DOTE ‘DOTA’

Gravisi je v 80-ih letih 19. stoletja za izraz ‘dota’ slišal koprski narečni besedi *dota* in *dote*; rabo prve besede je zaznal med ribiči ipd., drugo pa so uporabljali prebivalci

višjega družbenega razreda, najverjetneje zaradi vpliva italijanskega jezika, prim. knj. it. *dote* 'dota'.

F. Semi izrazov ni zabeležil, G. Manzini in L. Rocchi (71) pa sta konec 20. stoletja zapisala *dòta* in *dòte*, A. Vascotto (102) je za izolski narečni govor zapisal *dòta*, tudi O. Lusa in M. Bonifacio (126) sta za piranski narečni govor zapisala *dòta*.

G. Boerio (246) sredi 19. stoletja za beneč. beleži *dota* in *dote*.

V času novejših raziskav smo v Kopru, Izoli in Piranu zapisali '*dota*' (Todorović 2016: 136).

Vse navedeno izhaja iz učenega lat. izraza *dōte(m)* (DELI – CD-ROM; l'ETIM – CD-ROM).

Istrskobeneški samostalnik '*dota*' se v istrskoslovenskem narečju pojavlja kot roman-ska izposojenka – izraz uporabljajo vsi dialektofoni, na primer v Pučah '*dota*', v Svetem Antonu '*duəta*' (Todorović 2018: 162), v Dekanih '*duəta*', na Škofijah '*duəta*' (Todorović 2017: 147) idr.

3.28. DRETO, DRITO, IT. DIRITTO 'NARAVNOST'

Gravisi je v Kopru v 80-ih letih 19. stoletja za prislov *naravnost* slišal narečni besedi *dreto* in *drito*, prvo besedo so uporabljali revnejši Koprčani, rabo druge pa je zabeležil med prebivalci višjega družbenega razreda, ki so omenjeni prislov uporabljali po zgledu italijanskega knjižnega *dritto* 'naravnost'.

F. Semi narečne ustreznice za obravnavani prislov ni zapisal, medtem ko sta G. Manzini in L. Rocchi (71,72) v Kopru zabeležila *dréto* in *dríto* 'naravnost', A. Vascotto ter O. Lusa in M. Bonifacio (95) pa v Izoli in Piranu ne zapisujejo narečnih ustreznice za obravnavani pojem.

V času novejših raziskav smo v Kopru zapisali *d'rito* in *d'reto*, v Izoli in v Piranu pa *d'rito* (Todorović 2016: 85).

G. Boerio (247, 248) je za benečanščino zapisal *dreto* in *drito*.

Navedeno izhaja iz vulg. lat. **dirīctu(m)*, za klas. lat. *dirēctu(m)* (DELI – CD-ROM).

Splošnoromanski dolgi ozki naglašeni *ē*, ki se je razvil iz latinskega kratkega *ī* (in dolgega *ē*), se v istrobeneščini odraža kot *e* in *ē*, od tod tudi razvoj lat. *dirīctu(m)* v ben. *dreto*, s sinkopo samoglasnika *-i-*.

Obravnavani istrskobeneški prislov je tudi izposojenka v slovenskem istrskem narečju, prim. v Pučah *d'reto* (Todorović 2018: 110), v Borštu *d'reto*, v Krkavčah *d'reto* (Todorović 2015: 64).

3.29. DUTO IN DÔTO, TUTO, IT. TUTTO 'VSE'

Koprčani so ob koncu 20. stoletja uporabljali narečne prislove *duto*, *dôto* in *tuto*. Prva dva je uporabljal nižji sloj meščanov, tretjega, ki ga lahko povežemo s knj. it. *tutto* 'vse', pa so uporabljali meščani z višjim družbenim statusom. Tudi T. Gavardo v omenjeni narečni pesniški zbirki zapisuje večkrat le različico *tuto*.

F. Semi (431, 578, 581, 617, 660 itd.) je za omenjeni pojem v tridesetih letih 20. stoletja od someščanov slišal narečni obliki *duto* in *tuto*, G. Manzini in L. Rocchi (72) sta v Kopru zapisala *duto*, z razlago: "*In crescente disuso a favore di tuto, sorto per influsso della lingua letteraria*" 'Izraz se opušča zaradi rabe besede *tuto* iz knjižne italijanščine.' A. Vascotto (103) je za izolski govor v prvi polovici prejšnjega stoletja zapisal *dùto*, O. Lusa in M. Bonifacio (127) sta za piransko istrobeneščino prav tako zabeležila *duto*.

Od današnjih narečnih govorcev smo v Kopru, Izoli in Piranu slišali predvsem starejši izraz *duto* (Todorović 2016: 55, 64, 91, 107, 116, 173, 217 in 253).

Lat. *tōtu(m)*¹¹ 'vse' se je razvil v knj. it. *tutto*, iz česar izhajata obliki *tuto* in *duto*, slednja s sonorizacijo začetnega soglasnika; v obliki *dôto*, ki so jo ob besedi *duto* uporabljali revnejši Koprčani, je ohranjen romanski *o*;¹² prim. tudi veljotsko in katalonsko *tot* (REW 8815).

4. ZAKLJUČKI

V Kopru sta do začetka prejšnjega stoletja obstajali dve istrskobeneški narečni različici, ki sta ju uporabljala višji in nižji družbeni sloj. Jezik *paolanov*, *cortivanov*, *ribičev* in drugih revnejših meščanov se je nekoliko razlikoval od narečnega jezika bogatih meščanov. O omenjenih razlikah pričajo različne objave in študije (Babuder 1928; Babudri 1910–1911), med katerimi smo izpostavili slovarček Antea Gravisija iz leta 1881, ki so ga našli v rokopisu romana *Anticaglie: Santo Apollinare di Gasello presso Capodistria* ('Starine: Sveti Apolinar iz Gažela pri Kopru'). V raziskavi smo obravnavali 29 pojmov (od *A* do *D*), ki jih je A. Gravisi zapisal v treh stolpcih: 1) "voci usate dal popolano", besede, ki jih je uporabljalo preprosto ljudstvo, 2) "voci usate dalla classe civile" – besede, ki jih je uporabljala koprška mestna gospoda, in 3) njihove ustreznice v knjižni italijanščini, tj. "lingua purgata".

¹¹ Izvor in razvoj še nista natančno pojasnjena.

¹² Cortelazzo in Zolli it. knjiž izraz *tutto* izvajata iz lat. *tōtu(m)* 'vse' (DELI – CD-ROM).

Narečne izraze, zapisane v Gravisijevem slovarčku, smo iskali v razpoložljivem narečnem gradivu (monografije, slovarji, terenski podatki), da bi potrdili njihovo današnjo rabo oz. spreminjanje ali opuščanje v obdobju zadnjih stoštiridesetih let. Preverili smo tudi, ali so navedene istrskobeneške izraze prevzeli Istrani slovenskih korenin, ki živijo v koprskem zaledju.

Analiza besedja, za katerega zapisujemo tudi izvor, je pokazala, da so revnejši Koprčani, ki so govorili t. i. "ljudsko" različico koprške istrobeneščine, ohranjali večinoma benečanske izraze, ki smo jih našli v Boerijevelem slovarju iz leta 1856; prim. npr. v Benetkah *ancòi* 'danes', v Kopru *ancôi*; v Benetkah *carantani* in *bori* 'denar', v Kopru prav tako *carantani* in *bori*, v Benetkah arh. *bogna*, v Kopru prav tako *bogna* 'treba je'; prim. tudi izraze *braghessa* 'hlače', *cào* 'glava', *cariega* 'stol', *cognòsser* 'poznati' in *crompàr* 'kupiti', prav tako rabljene po vzoru benečanskega narečja.

Večina izrazov, ki so jih uporabljali koprski izobraženci in plemiči, je bila rabljena pod vplivom knjižne italijanščine, npr. *alêgro* 'vesel', *anche* 'tudi', *anima* 'duša', *asino* 'osel', *vapor* 'parnik', *bisogna* 'potrebno', *testa* 'glava', *trapola* 'mišnica', *conosser* 'poznati, spoznati', *compagnia* 'družba', *comprar* 'kupiti', *esterminio* 'uničenje, iztrebitev', *dote* 'dota', *drito* 'naravnost', *tuto* 'vse'.

Današnji govorci istrskobeneškega narečja še vedno ohranjajo nekatere izraze, zapisane v rokopisnem slovarčku, npr. *anca* 'tudi', *ancuo* 'danes', *anema* 'duša', *atria* 'atrij', *balcon* 'okno', *bassilâr* 'skrbeti', *bori* 'denar', *braghe* 'hlače', *birikin* 'poreden', *carega* 'stol', *ciòtego* 'mišnica', *conosser* 'poznati, spoznati', *comprar* 'kupiti', *drito* 'naravnost', *dota*, 'dota', *dreto*, 'naravnost', *duto* 'vse', *descorsi* 'pogovori' idr.

Nekaj izrazov, zapisanih v rokopisu, so današnji govorci nadomestili z novimi, npr. za *aliegro* in *alêgro* – *l'eyro* 'vesel', za *ancôi* in *ancuo* – *'oği* 'danes', za *anema* – *muš* in *'mušo* 'osel', za *bampòr* in *bapòr* – *va'pòr* 'parnik', za *carantani* in *bezzi* – *'soldi*, *škej*, *'bori* in *f'like* 'denar', za *bogna* in *scogna* – *bjo* in *bi'zoña*, za *cào* – *'kavo* in *'tešta* 'glava', za *desmenteghèa* – *dežmente'java* in *dižmente'java* idr.

Nekatere izmed zapisanih istrskobeneških leksemov kot izposojenke ohranjajo tudi govorci slovenskega istrskega narečja, npr. istrskoslovensko *'anka* 'tudi', *va'por* 'parnik', *biri'kin* 'navihan, živahen, poreden', *ka'reya* 'stol', *konpa'nija* 'družba', *diš'koršo* 'pogovor', *d'reto* 'naravnost'. Koprski izraz *braghessa*, ki so ga leta 1881 uporabljali le nekateri Koprčani, je danes ohranjen samo med govorci istrskoslovenskega narečja, istrskobeneško govoreči Istrani pa so izraz nadomestili z besedo *b'raye*.

Nadaljnje raziskave, ki bodo osvetlile preostale izraze iz rokopisa, bodo nedvomno lahko ponudile jasnejši uvid v spreminjanje koprškega istrskobeneškega govora.

VIRI IN LITERATURA

- Babuder = BABUDER, Pio. 1928. *Singularità lessicali e sintattiche della parlata capodistriana*. Capodistria: Annuario del R. Liceo Ginnasio “Carlo Combi” di Capodistria.
- Babudri = BABUDRI, Francesco. 1910–1911. *Pagine Istriane – periodico mensile scientifico, letterario, artistico*. 1910, 10, 135–139; 1910, 11–12, 151–162; 1911, 1, 8–9; 1911, 2–3, 49–53; 1911, 4–5, 99–106; 1911, 6–7, 129–134; 1911, 8–9, 196–202.
- Basso–Durante = DURANTE, Dino, BASSO, Walter. 2000. *Nuovo dizionario veneto italiano etimologico-italiano-veneto con modi di dire e proverbi*. Padova: Battaglia terme.
- Boerio = BOERIO, Giuseppe. 1856. *Dizionario del dialetto veneziano*. Venezia: Giunti editore.
- DELI = CD-ROM = CORTELAZZO, Manlio, ZOLLI, Paolo. 1999. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- Doria = DORIA, Mario, Claudio NOLIANI. 1987. *Grande dizionario del dialetto triestino*. Trieste: Il Meridiano.
- EV = PRATI, Angelico. 1968. *Etimologie venete*. Venezia e Roma: Istituto per la collaborazione culturale.
- Filipi = FILIPI, Goran. 1988. “Situazione linguistica Istro-Quarnerina”. *Quaderni* 9, 153–163.
- Gavardo = GAVARDO, Tino. 1989. *Fora del semenà: rime vernacole (ponatis)*. Trieste: Italo Svevo.
- Jakomin = JAKOMIN, Dušan. 1995. *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru*. Trst: Škedenjski etnografski muzej.
- l’ETIM – CD-ROM = NOCENTINI, Alberto. 2010. *Vocabolario della lingua italiana*. Milano: Le Monnier (Dizionari elettronici elexico.com).
- Lusa–Bonifacio = LUSA, Ondina, Marino BONIFACIO. 2012 *Le perle del nostro dialetto: I volume*. Pirano: Comunità degli Italiani “Giuseppe Tartini” Pirano.
- Manzini–Rocchi = MANZINI, Giulio, Luciano ROCCHI. 1995. *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Rovigno: Centro di ricerche storiche di Rovigno.
- PAK = SI-PAK-0302. Pokrajinski arhiv Koper. *Rodbina Madonizza, 1602–1911*.
- REW = MEYER-LÜBKE, Wilhelm. 1992. *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsverlag.
- Rohlf s = ROHLFS, Gerhard. 1966. *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi*

- dialetti. Fonetica*. Torino: Piccola Biblioteca Einaudi.
- Sau = SAU, Silvano. 2009. *Dizionario del dialetto Isolano: raccolta di parole e modi di dire della parlata isolana di ieri, di oggi e, forse, di domani*. Isola: Il Mandracchio.
- Semi = SEMI, Francesco. 1983. *El parlar s'ceto e neto de Capodistria: testi antichi e moderni*. Venezia: Regione del Veneto, Giunta regionale.
- Skubic = SKUBIC, Mitja. 1989. *Uvod v romansko jezikoslovje* (druga izdaja). Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze Edvarda Kardelja, Oddelek za romanske jezike in književnosti.
- Spadanuda = SPADANUDA, Luciano. 2005. *Storia delle mutande. Dalle "briglie da culo" rinascimentali fino al culto contemporaneo*. Roma: Coniglio Editore.
- Vascotto = VASCOTTO, Antonio. 1987. *Voci della parlata isolana nella prima metà di questo secolo*. Imola: Galeati.
- Tomizza = TOMIZZA, Fulvio. 2015. *Zlo pride iz severa: roman o škofu Vergeriju*. Ljubljana: Beletrina.
- Todorović₁ = TODOROVIĆ, Suzana. 2015. *Slovensko istrsko izrazje v zaledju Kopra. Boršt, Krkavče, Tinjan*. Koper: Libris.
- Todorović₂ = TODOROVIĆ, Suzana. 2016. *Narečje v Kopru, Izoli in Piranu*. Koper: Libris.
- Todorović₃ = TODOROVIĆ, Suzana. 2017. *Narečna raznolikost v okolici Kopra. Dekani, Hrvatini, Škofije*. Koper: Libris.
- Todorović₄ = TODOROVIĆ, Suzana. 2018. *Raznovrstnost narečnih govorov na Koprskem. Bertoki, Puče, Sveti Anton*. Koper: Libris.
- Todorović₅ = TODOROVIĆ, Suzana. 2019. *Istrobeneščina v krogu drugih jezikov in govorov v slovenskih obmorskih krajih*. Koper: Libris.
- Todorović₆ = TODOROVIĆ, Suzana. 2020. *Istrskobeneški jezikovni atlas severozahodne Istre. 2, Števniki in opisni pridevniki, čas in koledar, življenje, poroka in družina, hiša in posestvo = Atlante linguistico istroveneto dell'Istria nordoccidentale. 2, Numerali e aggettivi qualificativi, scorrere del tempo e calendario, vita, matrimonio e famiglia, casa e podere*. Koper: Libris, Italijanska unija, Osrednja knjižnica Srečka Vilharja.
- Todorović₇ = TODOROVIĆ, Suzana. 2020. *Gradivo, ki ga je za pričujočo raziskavo zbrala Suzana Todorović*.
- VG = ROSAMANI, Enrico. 1999. *Vocabolario giuliano dei dialetti parlati nella Venezia Giulia, in Istria, in Dalmazia, a Grado e nel Monfalconese*. Trieste: Lint.
- Zudič Antonič = ZUDIČ ANTONIČ, Nives. 2014. *Zgodovina in antologija italijanske književnosti Kopra, Izole in Pirana*. Koper: Italijanska unija.

KOPARSKE RIJEČU U RUKOPISU ANTEA GRAVISIJA IZ 1881: IZRAZI OD A DO D

SUZANA TODOROVIĆ

LORENA LAZARIĆ

SAŽETAK

Prilog se usredotočuje na odabrane izraze (od *A* do *D*) koje je zabilježio Kopranin Anteo Gravisij 1881. godine. Mali dijalekatski rječnik, koji se sastoji od ukupno 100 pojmova, podijeljen je u tri odjeljka ili stupca - u prvom su zabilježeni izrazi koje je krajem 19. stoljeća upotrebljavao skromniji društveni sloj Koprana, slijede riječi koje su upotrebljavali imućniji građani i intelektualci, a autor u trećem stupcu bilježi ekvivalente književnog talijanskog jezika. Zanimalo nas je koje su se od zabilježenih riječi sačuvale u stoljeću koje je uslijedilo njihovom zapisu. U analizi smo se oslanjali na raspoloživu dijalektološku građu zabilježenu u Kopru između 1900. i 2020. godine. Razmotrene izraze uspoređujemo s leksikom koji je poznat govornicima istromletačkog dijalekta iz susjednih gradova Izole i Pirana te ih povezujemo s njihovim zadnjim izvorom, oslanjajući se na relevantnu lingvističku literaturu.

KLJUČNE RIJEČI:

istromletački dijalekt, dijalekatski govor Kopra, dijalekatski rječnik, očuvanje izraza, rukopis iz 19. stoljeća

**KOPER'S WORDS IN A MANUSCRIPT BY ANTEO GRAVISI FROM 1881:
EXPRESSIONS FROM A TO D**

SUZANA TODOROVIĆ
LORENA LAZARIĆ

SUMMARY

The article focuses on selected expressions (*A to D*) recorded by Anteo Gravis of Koper in 1881. A pocket dialect dictionary consisting of 100 terms is divided into three sections or columns. The first section records expressions used by the more modest social layer of Koper residents in the late 19th century, followed by words used by wealthier citizens and intellectuals. The author in the third column records the equivalents of the Italian literary language. We were interested in which of the written words were preserved in the century that followed their writing. In the analysis, we relied on the available dialectological material noted in Koper between 1900 and 2020. We compared the analysed expressions with the lexis known to the speakers of the Istrian-Venetian dialect from the neighbouring towns of Izola and Piran. We connected them with their last source, relying on the relevant linguistic literature.

KEYWORDS:

Istrian-Venetian dialect, Koper dialect speech, dialect dictionary, preservation of expressions, 19th-century

